

RÛHÎ

SIRRÎ-İ GİRİDÎ

Sadeleştirme - Açıklama - Çeviriyazı
Haydar Murad Hepsev

İstanbul - h. 1442 / m. 2021

Giritli Sırrı Paşa (rahmetullahi aleyh), XIX. yüzyıl Osmanlı devlet adamlarından-
dır, birçok vilâyetlerde mutasarrıflık ve va-
lilik yapmıştır. Aynı zamanda başta Tefsir
olmak üzere Kelâm, Mantık, Dinler ve Mez-
hepler Tarihi, Dil ve Edebiyata dair birçok
eserler de kaleme almış önemli bir Osmanlı
münevveridir. Gençliğinde İstanbul'a gele-
rek Arapça ve Farsça'yı iyice öğrenmiştir.
Büyük âlim Ömer Nasuhi Bilmen onun il-
mi yönüyle ilgili olarak "medrese tahsili-
ni ikmal etmiş, kıymetli eserler vücuda ge-
tirmiş, âlim, edip, şair bir zattır ... Kur'ân-ı
Mübîn'in bazı sûrelerine metin (kuvvetli)
bir üslup ile Türkçe tefsir yazmıştır (Büyük
Tefsir Tarihi, II, 761)" demektedir.

1844 yılında Girid-Kandiye'de doğdu. Asıl adı Selîm Sırrı'dır, babası Konya göçmenlerinden Helvacızâde Salih Tosun Efendi'dir. Daha çok Sırrı-i Giritî, Giritli Sırrı Paşa ve Selîm Sırrı Paşa diye tanınır. 1868 senesinde, vezir ve Hekimbaşılardan İsmail Paşa'nın şair ve bestekâr kızı Leyla Sâz Hanım'la evlenmiştir; dört çocukları olmuştur.

Kandiye mahkemesinde, 1860'ta, on altı yaşında kâtip olarak göreve başla-
dı ve birçok değişik yerde bürokratik görevlerde bulunduktan sonra Kare-
si (Balıkesir) mutasarrıflığı, arkasından Trabzon (1879), Kastamonu (1880),
yeniden Trabzon (1880), Ankara (1881) Sivas (1885), Diyarbekr (1885), Ada-
na (1888) valiliklerinde bulundu. 1890 tarihinde vezir rütbesiyle Bağdat va-
liliği yaptı. Birinci derece Osmânî ve Mecidî nişanları aldı. Bağdat valiliği-
ninden sonra tekrar Diyarbekr (1890) valiliğine gelmiştir ve buradayken
tedavi olmak için geldiği İstanbul'da uzun zamandır çektiği kalp hastalı-
ğından kurtulamayarak 52 yaşında vefat etmiştir (1895). Cağaloğlu'nda II.
Mahmûd Han türbesi bahçesinde defnedilmiştir.

Eserleri şunlardır: a) TEFSİR: 1. **Sırr-ı Kur'ân**, 2. **Ahsenü-l-kasas**,
3. **Sırr-ı Meryem**, 4. **Sırr-ı Furkân**, 5. **Sırr-ı İnsân**, 6. **Sırr-ı Tenzil**,
7. **Tabakât ve Âdâb-ı Müfessirîn**, 8. **Rûh**. b) KELAM: **Mantık, Din-
ler ve Mezhepler Tarihi**: 1. **Şerh-i Akâidi Tercümesi**, 2. **Rû'yetullah'a
Dâir Risâle**, 3. **Nakdü-l-keâm fî akâidi-l-İslâm**, 4. **Ârâ'ü-l-milel**,
5. **Mi'yârü'l-Makâl**, 6. **Nürü-l-Hüdâ li-men istehdâ**. c) DİL VE EDEBİYAT: 1.
Galatât, 2. **Mektûbât-ı Sırrı Paşa**.

Giridli Sırrı Paşa
rahmetullahi aleyh
Hazretlerinin
Mezartaşı Kitabesi

Hüve-l-Hallâku-l-Bâkî

te'lifât-ı diniyesiyle ulemâ-i
millet-i İslâmiye ve hüsn-i
idâresiyle vüzerâ-yı Devlet-i
Osmâniye içinde bir mevki'-i
mümtâz ihrâz etmiş olan
Giridli Sırrı Paşa¹ merhûmun
ruhu için Fâtiha

târîh-i vilâdeti sene 1260
târîh-i vefâtı sene 1313

Cağaloğlu'nda II. Mahmud
Han Türbesi haziresinde,
II. adadadır.

*Bütün geçmişlerimizle beraber Giridli Sırrı Paşa'ya da
bir Fatiha hediye etmelerini, okuyucularımıza hatırlatırız.*

¹ Yazdığı dini eserlerle İslam milletinin âlimleri ve güzel idaresiyle Osmanlı Devletinin vezirleri arasında seçkin bir mevki elde etmiş olan Giridli Sırrı Paşa.

*Girdli Sırrı Paşa'nın adaşı
merhum peder beyim
Süleyman Sırrı Beyefendi'nin
aziz ruhuna
ithafen...*

İÇİNDEKİLER

RÛH

SADELEŞTİRME AÇIKLAMALAR / 15

MUKADDİME	17
RÛH	21
AYETİN NÜZUL SEBEBİ HAKKINDA	29
BEŞERİN YARATILIŞI	34
RUH, KALB, AKIL, NEFS	40
LATİF BUHAR	46
VAHDET SIRRI	48
RÛH VE ÖLÛM	51
CİSMÂNÎ RÛH	52
RABBÂNÎ RÛH	53
RABBÂNÎ RÛHUN ÖLÛMDEN SONRAKİ HAL VE SIFATI.....	55
RUH KASİDESİ	60
BAZI DİPNOTLARIN DEVAMLARI	67
İrfan, Arif, Marifet.....	67
İçinde Rûh Kelimesi Geçen Ayet-i Kerimeler	68
Râgıb el-İsfahânî'nin Müfredât'ında	
Rûh, Akl, Kalb, Nefs	71
Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî (Rahmetullahi Aleyh)	
Hazretlerinin Hücetullâhi-l-Bâliga Eserindeki	
Ruhun Hakikati Bölümü.....	83

Şeyh Ali Behcet Efendi (Kuddise Sirruh) Hazretlerinin	
Nefs, Kalb, Rûh Hakkındaki Ârifane İzahları:	87
Nefs Hakkında Abdülhaim Arvasî Efendi ve Müfessir	
Elmalılı Hamdi Yazır'ın İzahları	92
Kalb, Fu'âd.....	94
Kalb, Ruh, Akıl ve Nefs Aynı mıdır, Farklı mıdır, Âlem-i	
Emrden mi Yoksa Âlem-i Halktan mıdır... ..	95
Rûh-ı A'zâm	100
Ruh, Nefs ve Ölümün Hakikati	100
FAYDALANDIĞIMIZ KAYNAKLAR.....	103
METNİN ASLI VE ÇEVİRİYAZI METİN	108 - 232

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahîm olan Allah tealanın yüce adıyla başlarız.

Bizi yoktan yaratan ve bize ruh, nefis, akıl ve kalb gibi has-saları verip eşref-i mahlûkat eyleyen Rabbimiz teala hazretlerine, mahlûkatın nefesleri adedince hamd ü sena ve şükürler ederiz. O'nun kutlu habibi olan Efendimiz, Kâinatın Efendisine hürmetlerin, selam ve duaların en güzellerini arz ederiz.

Allah teala insanoğlunu, kendi kendini tanımak isteyen, bunun için olanca gücünü sarf eden bir hususiyette yaratmıştır. Bu çaba ta çocukluktan başlar, ölünceye kadar devam eder. İnsan ruhunu güzelce bilmeye-anlamaya çalışır. Nefsini doğru olarak idrak ve terbiye etmeye gayret eder. Aklını iyi, doğru ve güzel kullanmak ister. Kalbini güzel, iyi ve doğru işlerle tatmin etmeyi düşünür. Lakin insanoğlunun kabiliyetleri sınırlıdır. Zor bir işle karşılaşan çocuklar büyüklerinden yardım ister, ve-lakin insan büyüyünce kimden yardım alacaktır.

İnsanoğlu yalnız değildir; Rabbi vardır ve ona bilmediğini öğretir. Allah teala, gönderdiği peygamberleri ve kitapları vasıtasıyla, Rabb olarak kendini ve insanın kendisini (nasıl ve hangi vasıflarla yarattığını) tanıtmıştır. Bu muazzam iyiliğe kimi insanlar gönülden teşekkür, bazıları da isyan etmiştir.

Peygamberlerin olmadığı yer ve zamanlarda âlimler, insanlara doğruyu, iyiyi, güzeli öğretmişler; Allah tealanın gönderdiği kitapları ve peygamberlerin sözlerini açıklamışlardır. Zira bu kutlu kelimeleri, herkesin anlaması kolay değildir. Hadis-i şerifte “**Âlimler, nebîlerin varisleridir** (Tirmizî, İlim 19)” buyurulmuştur.

Anlaşılması en zor konulardan biri de ruhtur. Bunun için de âlimlere müracaat etmekten başka çare yoktur. Elinizdeki eser de bu cümleden olarak münevver bir âlimin eseridir. Giridli Sırrı Paşa (rahmetullahi aleyh) hazretleri hem devlet adamıdır, birçok yerde valilik yapmıştır; hem de sekizi tefsir mahiyetinde 16 eser bastırmış bir Osmanlı arifidir. Mezar taşında yazan “te’lifât-ı diniyesiyle ulemâ-i millet-i İslâmiye ve hüsn-i idâresiyle vüzerâ-yı devlet-i Osmâniye içinde bir mevki-i mümtâz ihrâz etmiş (dini eserleriyle İslam milletinin âlimleri ve güzel idaresiyle Osmanlı devleti vezirleri arasında seçkin bir mevki kazanmış)” övgüsünü hak etmiş büyük biz zattır.

Ruh risalesi, “**Sana ruhtan sual ederler. De ki: ‘Ruh, Rabbinin emrindedir. Size ise ilimden ancak az birşey verilmiştir.’** (İsrâ suresi, 85.)” ayetinin tefsiri mahiyetindedir.

Giridli Sırrı Paşa “... gece çalışmalarının bir mahsulü olarak bu âciz kul dahi ruh ve ölüm hakkındaki bazı muteber nakilleri toplamakla şu risâleyi yazmış ki din kardeşlerine yadigâr olsun” diyerek Ankara valiliği sırasında kaleme aldığı Rûh başlıklı eserini 1805’te bastırmıştır.

Burada şu ilaveyi yapmadan geçemeyeceğim. Osmanlıyı büyük yapan en mühim unsurlardan biri ilme, âlime, irfana, arife verdiği olağanüstü ehemmiyettir. Gönül arzu ediyor ki şimdiki idarecilerimiz de ilme ve âlimlere yeniden önem ve değer versinler... Onların içinden de böyle eser sahibi aydınlar çıksın...

Merhum Paşa hazretleri, Rûh risalesini kendine sorduğu soruları cevaplama yani söyleşi tarzında kaleme almıştır. Devrine göre dili oldukça sadedir. Risalesi, hacmen küçük olabi-

lir ama kendisinden önce ruh ile ilgili eser telif eden âlim ve âriflerin kitaplarının son derece veciz bir hülasası durumundadır. Âcizane biz çok istifade ettik, ümid ederiz ki okuyucularımız da feyz alacaklardır.

Eserin aslı ve çeviriyazısını karşılıklı olarak koyduk ki (İslam Harfli) Osmanlı Türkçesini bilenler karşılaştırma yapabilsinler, yeni öğrenenler de takıldıkları yere bakabilsinler istedik. (Metindeki bazı yerlerde Arapça aslına sâdik kalmak adına, Kaf için “k” harfini kullandık; çeviriyazıda ise yine aynı sebeple kaf harfne karşılık olarak “q” kullandık. Devletimiz “ka” sesine karşılık olarak “q” harfinin kullanılabilceği yönünde karar almıştı, lakin henüz geçiş sürecindeyiz, umarız ki okuyucularımız bizi anlayacaklardır.)

Bu tür eserlerin sadece çeviriyazısının yapılp yayınlanması taraftarı değiliz. Aslı, çeviriyazısı ve sadeleştirme-açıklaması beraber olmalı ki her seviyedeki okuyucu bu eserlerden istifade edebilsin...

Son derece girift ama çok önemli olan Rûh, Nefs, Kalb, Akıl mevzularında, herbiri ilim ve tasavvuf alanlarında çok büyük âlim ve ârif olan Kuşeyrî, Hucvirî, Ebü-l-Hasan el-Eş‘arî, İmâm Gazâlî, İbn Sînâ, Şehâbeddîn Sühreverdi, İmâm-ı Râzî, Suyûtî, İmam Rabbanî, Muhyiddîn Arabî, İbn Kayyim el-Cevziyye, Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî, Abdülazîz ed-Debbâğ; Osmanlı âlimlerinden Celâleddin Devvânî, Şeyhülislâm Kemâlpaşazâde, İsmail Hakkı Bursevî, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn Marmaravî, Şeyh Mehmed Emîn Tokadî, İbrahim Hakkı Erzurumî, Şeyh Ali Behcet Efendi, Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasyavî, Şeyh Abdülhakim Arvasî Efendi (rahmetullahi aleyhim ecmain) hazretleri (ve daha niceleri), ya müstakil risaleler yazmışlar veya eserlerinde bunlara bölümler ayırmışlardır. Osmanlı sahasında eser veren büyüklerimizin risaleleri üzerinde çalışmaya devam ediyoruz. İnşâAllah, onları da zaman içinde neşr edeceğiz.

Ne zaman başımız sıkışsa Hızır gibi imdadımıza yetişen, bütün meşguliyetine rağmen sorduğumuz her soruya cevap veren, çeviriyazı metni ve Ruh Kasidesi'nin tercüme ve açıklamalarını da okuyup hatalarımızı bize bildirme lütfunda bulunan ülkemizin yüz akı âlimlerinden Prof. Dr. **Necdet TOSUN** hocamıza medyun-ı şükranız.

Risalede geçen hadislerin manalarının verilmesi ve tahriçlerinin yapılması Dr. Öğretim Üyesi **İbrahim TOZLU** hocamız tarafından gerçekleştirilmiştir; kıymetli hocamıza teşekkür-rü borç biliyoruz.

Risalenin aslını ve konu ile ilgili bazı kitapları temin eden **Abdurrahman Hacımelek** kardeşimize teşekkür ediyoruz.

Kapaktaki ve kitabın içindeki dîvânî hatla 'RÛH' yazısını bilgisayar yardımıyla yazan **Murad Özgüngör** Bey'e teşekkür borçluyuz.

Giritli Sırrı Paşamızın eserlerini bir seri olarak basıp irfan dünyamıza kazandırmayı gaye edinen matbuatımızın güzide müessesesi **Şamil Yayınevi**'nin bu çabası da ayrıca takdire değer. Muvaffak olmalarını can u gönülden temenni ediyoruz

Eserin neşre doğru ve güzel bir şekilde hazırlanması için çok gayret ve dikkat ettik. Lakin insanoğlu hatadan masun değildir. Bu kitabı okuyup da hata ve eksiklik görenlerin aşağıdaki ileti adresine bildirmelerini özellikle istirham ediyoruz.

Haydar Murad Hepsev
haydarhepsev@gmail.com

RÛUH

SADELEŞTİRME ¹ AÇIKLAMALAR

¹ a) Sadeleőtirmede bugün yaşıyan kelimeleri olduğu gibi bıraktık. Farsça tamlamaları çözüp Türkçeye uygun hale getirdik. Günümüzde yaşıyan kelimeleri mümkün olduğunca deđiőtirmedik. Cümleleri de yapıasını bozmadan sadeleőtirmeye gayret ettik.

b) Sahih kaynaklardan istifade ederek yaptığımız açıklamalar da dipnotlardadır. Bu açıklamalar Şerh değildir, çünkü Şerh bu âciz için pek büyük iőtir. Eseri anlamaya çalıŐan bir ilim talebesinin bazı sahih kaynak ve lügatlerden istifade ederek anlayabildiği kadarını paylaőtđı bir çalıŐma olarak düşünölmelidir. Okuyucularımıza bir nebze olsun faydamız olursa kendimizi bahtiyar edeceğiz.

MUKADDİME

hem mebdе' ve hem me'âd-ı insân, kalsın mı hafî gümân içinde
tahsîl-i vukûfa yok mu imkân, gaflet-gede-i cihân içinde
perverde olunca cevher-i cân, neş'et-geh-i kün fe-kân içinde
âdem, oluverdi ehl-i 'irfân, bir demde ferîştegân içinde

İnsan, garip ve acayıplıkları kendisinde toplayan ve şekli ebediyen muamma olan büyük bir nüshadır. Evvel halinde nefsinden bile haberi olmayacak kadar gafil, kendini bilemeyecek kadar cahil iken; doğuştan gelen yetenekleri sebebiyle deryanın derinliklerinde hakikat cevherini arar, semanın sonsuz fezasında koşup durur. Eski maddelerde -türleri henüz bilmeyen- nice hayat sahibi cisimleri, -sonsuz mesafelerde -ziyaları henüz küçük küremize varmayan- nice ışıklı cisimleri keşfeder.

İmdi şu Allah'ın verdiği istidat üzere yaratılan insan, başını ve sonunu, hakikat ve akâbetini anlamaksızın bu fani yoldan geçip gitmeli midir? Bu hususta büyük ârifler **“Kim ki nefsinin bildi-tandı; Rabbini de bildi-tandı.”**² buyurmuşlardır ki “Kendini bilen, Hâlıkını da bilir” ve aksine “Kendini bilmeyen, Mevlâsını da bilmez” demektir. Doğrudur.

² Bu sözün Arapçası **“men ‘arefe nefsehu fe-kad ‘arefe Rabbehu”**dur. **“arefe”** kelimesinin kökü (aslî “yüksekçe yer”, “dağın tepesi”, “atın yelesi”, “horoz ibiği” manalarına gelen) **‘urf**’tur ve **“tanımak, bil-**

Görmez misin ki **“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”** ayet-i celilesindeki **“li-ya’budûni** (Bana kulluk etsinler diye)” kelimesini bazı müfessirler **“li-ya’rufûni³** (Beni tanısınlar-bilsinler diye)” ile tefsir etmişlerdir.

Demek ki şu ilim ve irfan, insan ve cinlerin yaratılışının sebebidir. Meşhur ayet ve hadisler de bize haber verir ki, Hâlık te’âlâ ve tekaddes hazretlerinin kâinatı yaratması, yalnız kendisinin İlah ve Rabb olduğunu bildirmek içindir.

Mevlâ’nın zât ve sıfatlarına, insan nefsinden daha büyük delil mi olur? Ne hacet! Hikmet sahiplerine soralım ki cisimler arasında geçerli olan çekim kanunu, acaba ruh kadar benzer-siz ve örneksiz midir? Ne mümkün!

Şunu da itirafa mecburuz ki, beşerin ilim ve irfanı ne kadar terakki ederse etsin; nefsi bilme-tanıma hususundaki cehaletini arttırmaktan başka şeye hizmet edemez. Bununla beraber Allah’ın hususi hakikatini anlamak da nefsi bilme-tanımayaya bağlıdır. Bu halde bizim irfanımızın kemali, irfanımızın yokluğunu idrakten ibaret kalır.

“İdrâkin aczini idrâk etmek, idrâkin tam kendisidir⁴”

“kişi noksânını bilmek gibi ‘irfân olmaz⁵”

mek, bilinmek, biliş; verme, çokça verme, cömertlik, ihsan etme, atıyye; âdet, gelenek, örf anlamlarına gelir. Türevleri olan **“örf, ‘irfân, ‘irfâniye, a’râf** (aynı zamanda Kur’an’da bir sure ismidir), **‘ârif, ‘urefâ, ‘arîf, ‘arrâf, ma’rifet, ma’rûf, ‘ârife, ‘arife (‘arefe), ta’rîf, ta’rîfe, mu’ârefe, ma’ârif, a’ref, mu’arref, mu’arrif, te’arruf, müte’aref, müte’arrif**” kelimeleri Türkçemizde kullanılmaktadır. Bunlardan konumuzla ilgisi bakımından en önemli üçünün (irfân, ârif ve marifet) manaları için “Bazı Dipnotların Devamı” kısmına bakınız.

³ “ya’ruf” kelimesinin kökü de **“urf**’tur. 56. dipnota bkz.

⁴ Bu söz, Hazret-i Ebûbeker râdiyallahu anh’a zıfede edilir.

⁵ “çeşm-i insâf gibi kâmile mîzân olmaz / kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz” Tâlib (Bursalı Mehmed Bey)

Şeriatin sahibi ise ”İnsan için kendi çalıştığından başkası yoktur⁶” buyurmuştur.

Binâenaleyh gece çalışmalarının bir mahsulü olarak bu âciz kul dahi ruh ve ölüm hakkındaki bazı muteber nakilleri toplamakla şu risâleyi yazmış ki din kardeşlerine yadigâr olsun. Bu latif eser, hamden lillâh, 1303 bereketli hicri senesinin Muharreminin ilk on gününde (m. 9-19 Ekim 1805) Beşerin Seyyidi'nin ruhaniyetinin yardımıyla sayfalarda ortaya çıkmıştır.

*

“O Allah Teâlâ'ya hamdolsun ki bizi hidâyetle buna kavuşturdu. Eğer Allah teâlâ bize hidâyet etmeseydi biz kendi kendimize hidâyete eremezdik⁷”; bütün nebi ve mürsellerin en Şerefisine, onun âlinin ve ashabının hepsine, Allah salat etsin. Allah, rüşde erdiren ve muvaffak edendir.

mir'ât-ı vücûd-ı Hakk, hep a'yân
pinhân ise de 'iyân içinde
âsârı değil midir? nümâyân
hem yerde, hem âsumân içinde⁸

Girdli Sırrı

Ankara h. 1303 (Ekim 1805)

⁶ Necm suresi, 39. ayet; Ömer Nasuhi Bilmen meali.

⁷ A'râf suresi, 43. ayet; Ömer Nasuhi Bilmen meali.

⁸ Sırrı Paşa'ya aittir. “Hakk'ın vücudunun aynası, hep aşikârdır; gizliyse de apaçıktır. Eserleri, hem yerde hem gökyüzünde görünür değil midir?”

RÛH

perverde olunca cevher-i cân
neş'et-geh-i kün fe-kân içinde
âdem, oluverdi ehl-i 'irfân,
bir demde ferîşteğân içinde⁹

İnsân, bu fani misâfirhâneye gelir gider; ama nereden gelir, nereye gider, bilir mi? Heyhat!

İnsân nedir: Kâinat içinde bir zerre... Hayır! Değil insan, insanın meydana geldiği şu cihan bile, kâinatın azim büyüklüğüne nisbetle zerre dahi olamaz...

Dünya nedir? Fani bir yoldur ki, bundan geçmedikçe “bağî kalacak olan sâlih ameller¹⁰”e zafer, nasip olamaz.

Biz neyiz? Çabucak fena bulan bu çölde, nefes aldıkça, hayatın miktarı az olan mesafelerine birer adım atan konar-göçer bir mahlûkuz...

⁹ Sırrı Paşa'ya aittir. / Can cevheri, “Ol deyince olur” emriyle terbiye olunca, insan, bir anda melekler içinde irfan ehli oluverdi.”

¹⁰ Metnin aslında “bâkiyât-ı sâlihât” olarak geçer ve “beka âlemi yani ahiret için sevap kazandıran salih ameller” manasına gelir ve “Mal ve oğullar dünya hayatının ziynetidir. Bakî kalacak olan sâlih ameller ise Rabbin indinde sevapça hayırlıdır ve ümitçe de hayırlıdır. (Kehf suresi, 46. ayet; Ömer Nasuhi Bilmen meali)” ayetinde geçer.

Hayat nedir? Göz kamaştırıcı şimşektir ki göz açıp kapayıncaya kadar geçip gider.

Öyle ise bu acayip mahlûku önemli kılan nedir: Ma'rifet ve emâneti yüklenmiş olan ruh...

Emânetle murat edilen nedir? Sevap ve azapla sonuçlanacak büyük işe, itaat veya isyanla hamle ederek İlâhî teklif sorumluluğunu yüklenmekten ibarettir.

ruhun hakikati nedir...

Ya ruh nedir? Ne müşkül sual... Sanki sorulan, sorandan iyi mi bilir? Hele şu ruh nedir? Hayat ışıktır ki **(ve ona ruhumdan üfledim¹¹)** nefhasıyla parlamıştır. Ne parlak cevap...

Bu basit tarz, gerçi kalpleri neşelendirir. Lakin insanı da ifrât ve tefrite meylettirir. Onun için soru sorma şeklinin yüzünden perdeyi kaldıracak suretle sorarım ki:

Ruhun hakikati nedir?

Ruh, tabiat ve hılt¹²ların birleşmesinden doğarak bu topraktan yaratılmış bedende mevcut olan cisimlerden mi ibarettir?

Yahud, bu mizac ve terkinin ta kendisi midir?

Yahud, bu cisimlerle ayakta duran diğer bir araz¹³ mudur?

Yahud, bu cisim ve arazlara mugayir başka bir mevcut mudur?

¹¹ Hicr suresi, 29. ayet.

¹² İslam medeniyetinin hikmet ve tıbbî ilminde insanın “toprak, su, hava, ateş” unsurlarından (anâsır-ı erbaa, dört unsur) ve “kan, balgam, sevdâ ve safra” hıltlarından (ahlât-ı erbaa, dört hılt) oluştuğu kabul edilirdi. **Hılt-ahlât**, “bir karışımı meydana getiren unsurlar; karışık şeyler; insan vücûdunun ve mizacının temel unsurları (yani kan, balgam, sevdâ, safra) manalarına gelir.

¹³ **Araz**, alâmet, belirti, işâret, iz; aslında olmayıp bir şeye sonradan eklenen; kendi kendine var olmayıp görünmesi, ortaya çıkması, belirmesi için bir asla, bir cevhere, bir öze muhtaç olan şey” manalarına gelir; çokluk hali “a'râz”dır.

مکتبہ انارکلی کتب خانہ

عدد: ۱

روح

اثر

سری کریدی

(دیاربکر ولایتی والیسی)

صاحب کتب خانہ: کتابچی آراکل

طبع ثانی

معارف نظارت جلیلہ سنک رخصتیلہ طبع اولتمشدر

استانبول

(ا. ماویان) شرکت مرتبہ مطبعہ سی - باب عالی جادہ سی نومرو ۵۲

۱۳۰۵

OSMÂNLI KÜTÜPHÂNESİ

Aded: 1

RÛUH

Eser-i

Sırrî-i Giridî

(Diyârbekr Vilâyeti Vâlîsi)

Sâhib-i Kütüphâne: Kitâpçı Arakel

Tab'-ı sâni

Ma'ârif Nezâret-i celîlesinin ruhsatıyla tab'olunmuşdur

İSTANBUL

(E. Mavyan) Şirket-i Mürettibiye Matba'ası - Bâb-ı Âli Caddesi Numro 52

1305

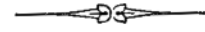
شرکت مرتبیه مطبعه و کتبخانه سی — باب عالی جاده سنده
نومرو ۵۲

Şirket-i Mürettibiye Matba'a ve Kütüphânesi — Bâb-ı 'Âli Caddesinde
Numro 52

مؤلفه

هم مبدأ وهم معاد انسان، قالسونی خفی کان ایچنده
تحصیل و قوفه یوقی امکان، غفلتکده جهان ایچنده

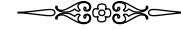
پرورده اولنجہ جوهر جان، نشأتکده کن فکان ایچنده
آدم، اولی و یردی اهل عرفان، بر دمدہ فرشتگان ایچنده

Li-Mü'ellifihî

hem mebd'e' ve hem me'âd-ı insân, kalsın mı hafî gümân içinde
tahsil-i vukûfa yok mu imkân, gaflet-gede-i cihân içinde

perverde olunca cevher-i cân, neş'et-geh-i kün fe-kân içinde
âdem, oluverdi ehl-i 'irfân, bir demde ferîştegân içinde

﴿ افادۀ مخصوصه ﴾

معارف دیدیکمز شعلۀ جوالہٴ جهان افروز
شهنشاه معارف پرور و معالی پناه ترقی کستر افندمن
حضر تلرینک روز جلوس میامن مانوس شاهانه۔
لرندن بری اقطار شرقیہ بی حقیلہ تنویرہ باشلامشدر۔
بر درجہ دہ کہ ظلمت جہالت ایچندہ قالہ رق دین
و دنیاسنی کورہ مامک مخاطرہ سنندہ بولنان اولاد
وطنک ہربری بر حقیقت بین اولمقدہ و بوفیض
سارینک ایفای حق شکرانی فرائضدن عدایدن
امت عثمانیہ کمال اخلاص و عبودیتلہ ادعیہ خوان
حضرت امیر المؤمنین بولنمقدہ در۔
سایہ ہمایون پادشاہیدہ ہر کس حدینہ کورہ

﴿ İFÂDE-İ MAHSÛSA ﴾

Ma'ârif dediğimiz şu'le-i cevâle-i cihân-
efrûz şehenşâh-ı ma'ârif-perver ve me'âlî-penâh-ı
terâqqî-güster Efendimiz hazretlerinin rûz-ı cülûs-ı
meyâmin-me'nûs-ı şâhânelerinden beri aqtâr-ı şar-
kıyeyi hakkıyla tenvîre başlamışdır. Bir derecede
ki zulmet-i cehâlet içinde kalarak dîn ve dünyâsını
görememek muhâtarasında bulunan evlâd-ı vatanın
her biri bir hakikat-bîn olmakda ve bu feyz-i sârînin
îfâ-yı hakk-ı şükrânını ferâ'izden 'addeden ümmet-i
Osmâniye kemâl-i ihlâs ve 'ubûdiyetle ed'îye-hân-ı
hazret-i Emîr-ü-l-mü'minîn bulunmaktadır.

Sâye-i hümâyûn-ı Pâdişâhîde herkes haddine
göre

بردرلو خدمت معارفده بولنمقله مفتخر اولديغى كى
عاجزلى دخی اون اون بش سنه دن برى كتابچىلق
صنعت مرغوبه سنه سالوك ايله بوبابده كى آرزوى
ترقيجويانه مى كوسترمك ايجون ايجه كتابلر طبع
ايتديره رك ميدانه بيوجك بر كىتبخانه تشكيل
ايده جك درجه ده آثار قويمش اولمقله مفتخر
بوليورم.

بوكره دخی نامى {عثمانلى كىتبخانه سى} اولمق
وشرق و غرب آثار منتخبه سندن تشكيل ايتمك اوزره
بر كىتبخانه نشرينه اوزندم.

انقره والى والاشانى سمادتلو سرى پاشا
حضر تلىريك {روح} عنوانلى اثر عاليلىرى كىتبخانه مك
جلد اولنى تشكيل ايتمشدر.

bir türlü hizmet-i ma'ârifde bulunmakla müftehir olduğu gibi 'âcizleri dahi on beş seneden beri kitâpçılık san'at-ı mergûbesine sülûk ile bu bâbdaki ârzû-yı teraqqî-cûyânemi göstermek için epeyce kitâplar tab'etdirerek meydâna büyücek bir kütüphâne teşkil edecek derecede âsâr koymuş olmakla müftehir bulunuyorum.

Bu kere dahi {Osmânlı Kütüphânesi} olmak ve şark ve garb âsâr-ı müntehasinden teşekkül etmek üzere bir kütüphâne neşrine özendim.

Ankara Vâlî-i vâlâ-şânı Sa'âdetlü Sırrî Paşa hazretlerinin {Rûh} 'unvânlı eser-i 'âlîleri kütüphanemin cild-i evvelini teşkil etmiştir.

کتبخانه می عثمانی نامیله توشیح ایلمکدن مقصد
 کترانه م فی الواقع ادبای عثمانیه نک و فنون حاضره یه
 واقف متفنتلر مزک آثار مؤلفه سنی جمع ایتمک ایسه ده
 منفعت عمومیه یه موافق کلن آثار مترجمه ایله دخی
 کتبخانه می ترینه اهتمام و منفعت شخصییه سنی منفعت
 عمومیه ایچنده آرایانلردن اولدیغمدن داخل کتبخانه
 اولان کتابلرک تهوین فیئاته نه ده اقدام ایده جکم.
 کتبخانه مک مسلکنه موافق اوله رق کتیر یله-
 جک آثار تدقیق اولنه رق لایق اولدیغی اجر تک
 صاحبنه مع المنونیه اعطاسندن بر زمان کری طور لیه-
 جقدر.

کتبخانه چاکرانه م نشر معارف خصوص سنده
 ارباب قلمک و بنده لری کبی عجزه خدمه معارفک

Kütüphanemi Osmânlı nâmıyla tevşih eylemekden maksad-ı kemterânem fi-l-vâqi' udebâyı Osmâniyenin ve fûnûn-ı hâzıraya vâkıf mütefenninlerimizin âsâr-ı mü'ellesini cem'etmek ise de menfa'at-i 'umûmiyeye muvâfık gelen âsâr-ı müterceme ile dahi kütüphanemi tezyîne ihtimâm ve menfa'at-ı şahsiyesini menfa'at-i 'umûmiye içinde arayanlardan olduğumdan dâhil-i kütüphâne olan kitâpların tehvîn-i fiyâtına da iqdâm edeceğim.

Kütüphanemin mesleğine muvâfık olarak getirilecek âsâr tedqîq olunarak lâyıq olduğu ücretin sâhibine ma'a-l-memnûniye i'tâsından bir zamân geri durulmayacaktır.

Kütüphâne-i çâkerânem neşr-i ma'ârif husûsunda erbâb-ı kalemin ve bendeleri gibi 'aceze-i hademe-i ma'ârifin

استنادگاهی اولان معارف عمومیہ نظارت جلیله سنه
 شرف بخش اجلال دولتو منیف پاشا حضرتلرینک
 زمان نظارت پناهییلرنده نشر اولندیغی ایچون دخی
 بشقهجه حائر اولدیغم حق شکرانی بالافتخار ایفایه
 مبادرت وهر حالده جناب حقدن استدعای موقیت
 ایلرم.

کتابچی آراکل

istinâd-gâhı olan Ma'ârif-i 'Umûmiye Nezâret-i
 celîlesine şeref-bahş-ı iclâl Devletlü Münîf Paşa
 hazretlerinin zamân-ı nezâret-penâhlarında neşr
 olunduğu için dahi başkaca hâ'iz olduğum hakk-ı
 şükrânı bi-l-iftihâr ifâya mübâderet ve her halde
 Cenâb-ı Hak'dan istid'â-yı muvaffakiyet eylerim.

Kitâpçı Arakel

مقدمه

لمؤلفه

هم مبدأ وهم معاد انسان، قالسونمی خفی کآن ایچنده
تحصیل وقوفه یوقی امکان، غفلتکده جهان ایچنده

انسان دینیلن معمای ابدی الاشکال، جامع
الغرائب ومستجمع العجائب برنسخه کبرا درکه،
فطرت اولاده نفسندن بیله خیر اولیه بق قدر
غافل، کندینی بیله میه جک قدر جاهل ایکن، مجرد
استعداد جبلی سائقه سیله قعر نایاب دریلده جوهر
حقیقتی جستجو، فضای بی منتهای سماه تک وپو
ایلر.

اجساد بالیه ده - نوعلری هنوز بیلنه میان -

MUKADDİME

Li-Mü'ellifi

hem mebd-e' ve hem me'âd-ı insân, kalsın mı hafî gümân içinde
tahsil-i vukûfa yok mu imkân, gaflet-gede-i cihân içinde

İnsân denilen mu'ammâ-yı ebediyyü-l-eşkâl, câmi'u-l-garâ'ib ve müstecmi'u-l-'acâ'ib bir nüsha-i kübrâdır ki, fitrat-ı ûlâda nefsinden bile habîr olmayacak kadar gâfil, kendini bilemeyecek kadar câhil iken, mücerred isti'dâd-ı cibillî sâ'iqasıyla ka'r-ı nâ-yâb-ı deryâda cevher-i hakikatı cüst ü cû, fezâ-yı bî-müntehâ-yı semâda tek ü pû eyler.

Ecsâd-ı bâliyede —nev'leri henüz bilinemeyen—

نیجه اجسام ذی حیات، ابعاد غیر متناهیة ده - ضیالری
هنوز کرهٔ صغیره مزه واصل اولمیان - نیجه اجرام
نیرات کشف ایدر.

ایمدی شو استعداد خداداد اوزره یارادیلان
انسان، مبدأ و معادینی، حقیقت و عاقبتنی آ کلامقسزین
بوکذرکاه فزادن کچوب کیتلی میدر؟

علی الخصوص اعرف الانبیا صلی الله علیه وسلم
افندمز {من عرف نفسه فقد عرف ربه} بیورمشلردر
که «کندینی بیلن، خالقنی ده بیلیر.» و بالعکس
«کندینی بیلمین، مولاسنی ده بیله مز.» دیمکدر.
طوغریدر.

کورمز میسین که {وما خلقت الجن والانس الا
لیعبدون} آیت جلیله سننده کی {لیعبدون} کلمه سنی

nice ecsâm-ı zî-hayât, eb'âd-ı gayr-ı mütenâhiyede
-ziyâları henüz küre-i sagîramıza vâsıl olmayan- nice
ecrâm-ı neyyirât keşf eder.

İmdi şu isti'dâd-ı Hudâ-dâd üzre yaradılan insân,
mebde' ve me'âdını, hakikat ve 'âkıbetini anlamaksızın
bu güzër-geh-i fenâdan geçip gitmeli midir?

'Ale-l-husûs a'rafu-l-enbiyâ sallallâhu 'aleyhi ve
sellem Efendimiz {**men 'arefe nefsehu fe-kad 'arefe
Rabbehu**}¹ buyurmuşlardır ki "Kendini bilen Hâlıkını
da bilir." ve bi-l-'akis "Kendini bilmeyen, Mevlâsını da
bilmez." demekdir. Doğrudur.

Görmez misin ki {ve mâ halaqtu-l-cinne ve-l-inse
illâ li-ya'budûn²} âyet-i celîlesindeki {li-ya'budûn}
kelimesini

¹ "Kim ki nefsi bildi-tanıdı; Rabbini de bildi-tanıdı." Bu kelam ilk
dönem zâhid âlimlerden Yahya b. Muâz'a (v. 258/872) atfedilir.
İmam Nevevî (v. 676/1277) ve birçok âlime göre hadis olduğu
sabit değildir. Süyûtî'ye (v. 911/1505) göre rivayet batıldır. Bu
nedenle rivayetin hadis olduğu söylenemez. Bazı ayet ve hadis-
lerde bu manaya işaret eden ibareler bulunmaktadır; bu sebeple
âlimlerin bazıları bu kelamı hadis zannetmişlerdir. Şurası da var
ki bu sözün hadis olmaması, doğru olmadığı manasına gelmez.
Bilakis çok yüksek derecede hikmet ve hakikat ifade eder.

² Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.
(Zâriyât suresi, 56. ayet; Ömer Nasuhi Bilmen meali)"

بعض مفسرين عظام {ليعرفون} ايله تفسير ايتمشلر در؟
 ديمک که شو علم و عرفان، علت ايجاد انس و جاندر.
 حديث قدسي مشهور دخي بزه خبر و يررکه،
 خالق تعالی و تقدس حضر تلرينک کائناتی ياراتمه سی،
 مجرد کندی ذات الوهيتنی بيلدير مک اچوندر.
 ذات وصفات مولايه استدلال اچونده نفس
 انساندن بيوک دليلمی اولور؟

نه حاجت! حکمايه صوره لم که بين الاجرام،
 جاری اولان قوه جاذبه قانونی عجا روحدن زياده
 بديع الاثر میدر؟
 نه ممکن!

شونی ده اعترافه مجبورز که، معارف بشریه
 نه قدر ترقی ایدرسه ایتسون؛ معرفت نفس خصوص-

ba'zı müfessirîn-i kirâm {li-ya'rifûn} ile tefsîr etmişlerdir?

Demek ki şu 'ilm u 'irfân, 'illet-i îcâd-ı ins ü cândır.

Hadîs-i kudsi-i meşhûr³ dahi bize haber verir ki, Hâliq te'âlâ ve tekaddes hazretlerinin kâ'inâtı yaratması, mücerred kendi zât-ı ulûhiyetini bildirmek içündür.

Zât ve sıfât-ı Mevlâya istidlâl için de nefs-i insândan büyük delil mi olur?

Ne hâcet! Hükemâya soralım ki beyne-l-ecrâm, câri olan kuvve-i câzibe qânûnu 'acabâ rûhdan ziyâde bedî'u-l-eser midir?

Ne mümkün!

Şunu da i'tirâfa mecbûruz ki, ma'ârif-i beşeriye ne kadar teraqqî ederse etsin; ma'rifet-i nefis husû-

³ Burada şu kelama işeret vardır: "Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'rafe fe-halaqtü-l-halka li-ya'rifünü. (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim (sevdim) ve bilinmek için halkı yarattım. [Süyûti, ed-Dürerü-l-Müntesire, s. 125; Aliyyü-l-Kaarî, el-Esrârü-l-Merfûa', s. 273]" Bu kelimayı; mutasavvıflar keşfen ve zevken Kur'an'a uygun ve doğru bulmuşlardır. Birçok büyük tarikat büyüğü özellikle Hz. Mevlana, Hz. Muhyiddin Arabî, Hz. İsmail Hakkı Bursevî (kaddesallahu esrarahum) bu sözün anlamını geniş bir şekilde şerh etmişlerdir. İsmail Hakkı Bursevî'nin bu hadis hakkında yazılmış müstakil bir risalesi vardır, Türkçeye çevrilmiş ve basılmıştır (**Kenzi Mahfi**, Misvak Neşr., İstanbul 1980). Velakin hadis âlimleri bu sözün hadis olmadığı görüşündedir. "Kim ki nefsini bildi-tanıdı; Rabbini de bildi-tanıdı" hikmetli kelimasında olduğu gibi, bu sözün hadis olmaması, doğru olmadığı manasına gelmez. Yaratışın hikmet ve hakikatini ifade eden büyük bir kelamdır. Şu ayetle bu kelimadaki yakın alakaya dikkat çekmek gerekir: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. (Zâriyât suresi, 56. ayet; Ömer Nasuhi Bilmen mealı)"

صنوده کی جهلمزی آرتیرمقدن بشقه شیئه خدمت
ایده مز.

مع هذا حقیقت مخصوصه الیهیه و قوف دخی
معرفت نفسه موقوفدر.

بو حالده بزم کمال عرفانمز، عدم عرفانمز
ادراکدن عبارت قالیر.

العجز عن درك الادراك ادراك

ع

کشی تقصاتی بیلک کی عرفان اولمز

شارع اعظم ایسه {لیس للانسان الا ما سعی}

بیورمشدر.

بناءً علیه محصول مساعی شبانه اوله رق بو عبد

عاجز دخی روح و موت حقنده کی بعض نقول معتبره بی

sundaki cehlimizi arttırmaktan başka şey'e hizmet edemez.

Ma'a hâzâ hakikat-ı mahsûsa-i İlâhiyeye vuqûf dahi ma'rifet-i nefse mevqûfdur.

Bu hâlde bizim kemâl-i 'irfânımız, 'adem-i 'irfânımızı idrâkden 'ibâret kalır.

el-'aczü 'an derki-l-idrâki idrâkûn⁴

kişi noksânını bilmek gibi 'irfân olmaz⁵

Şâri'-i a'zâm ise {leyse li-l-insâni illâ mâ sa'â}⁶ buyurmuşdur.

Binâ'en'aleyh mahsûl-i mesâ'i-i şebâne olarak bu 'abd-i 'âciz dahi rûh ve mevt hakkındaki ba'zı nuqûl-i mu'tebereyi

⁴ "İdrâkin aczini idrâk etmek, idrâkin tam kendisidir (Hazret-i Ebûbekr râdiyallahu anh'a izafe edilir.)"

⁵ "çeşm-i insâf gibi kâmile mîzân olmaz / kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz (Tâlibî; Bursalı Tâbib Muhammed Bey)"

⁶ "...insan için kendi çalıştığından başkası yoktur. (Necm suresi, 39. ayet; Ömer Nasuhi Bilmen mealî)"

جمع ايله شو رساله يي يازمش كه اخوان دينه يادكار
اولسون.

§

بو اثر لطيف، حمداً لله تعالى بيك اوچيوز اوچ
سنه متيمنه هجريه سي محرم الحرامك عشر اولنده
مددكارى روحانيت حضرت سيد البشر له جلوهر
صحيفة تأليف اولمشدر.

§

الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا
ان هدانا الله و صلى الله على اشرف جميع الانبياء
و المرسلين و على آله و صحبه اجمعين . و الله الموفق
و المرشد .

cem'ile şu risâleyi yazmış ki ihvân-ı dîne yâdigâr olsun.

§

Bu eser-i latîf, hamden lillâh bin üç yüz üç sene-i
müteyemmene-i hicriyesi muharremü-l-harâmının 'aşr-i
evvelinde meded-kârî-i rûhâniyet-i hazret-i Seyyidü-l-
beşerle cilve-ger-i sahîfe-i te'lîf olmuşdur.

§

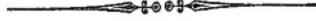
Elhamdulillâhi-l-lezî hedânâ li-hâzâ ve mâ künnâ li-
nehtediye lev lâ en hedânallâhu⁷ ve salli 'alâ eşrafi cemî'i-
l-enbiyâ'i ve-l-mürselîn ve 'alâ âlihi ve sahbîhi ecme'in.
Vallâhu-l-muvaffiqu ve-l-murşidu.

⁷ "...«O Allah Teâlâ'ya hamdolsun ki bizi hidâyetle buna kavuş-
turdu. Eğer Allah Teâlâ bize hidâyet etmeseydi biz kendi
kendimize hidâyete eremezdik. ... (A'râf suresi, 43. ayet; Ömer
Nasuhi Bilmen mealî)»

مؤلفه

مرآت وجودحق، هب اعیان بنهان ایسه ده عیان ایچنده
 آناری دکلیدر؟ نمایان هم یرده، هم آسمان ایچنده
 سریء کریدی

انقره ۳۰۳

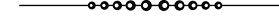

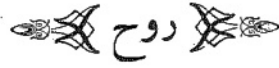
Li-Mü'ellifihi

mir'ât-ı vücûd-ı Hakk, hep a'yân pinhân ise de 'iyân içinde
 âsârı değil midir? nûmâyân hem yerde, hem âsumân içinde

Sırrı-i Giridi

Ankara 303

مؤلفه

پرورده اونجه جوهر جان، نشأتکه کن فکان ایچنده
آدم، اولی ویردی اهل عرفان، بر دمده فرشتگان ایچنده

انسان، بو مسافر خانه بی بقایه کلیر کیدر؛ اما نره دن
کلیر، نره به کیدر، بیلمی؟ هییات!
انسان، نه در؟
کائنات ایچنده بر ذره!
خیر! دکل انسان، منشأ انسان اولان شو جهان بیله
عظمت کائناته نسبتله ذره اوله ماز!
دنیا نه در؟
بر کذرکاه قنادرکه، بوندن کچمدکجه باقیات صالحاته
ظفره میسر اوله ماز.
بز نه بز؟

Li-Mü'ellifihî

perverde olunca cevher-i cân, neş'et-geh-i kün fe-kân içinde
âdem, oluverdi ehl-i 'irfân, bir demde ferîştegân içinde

İnsân, bu misâfir-hâne-i bî-beqâya gelir gider; ama
nereden gelir, nereye gider, bilir mi? Heyhât!

İnsân nedir?

Kâ'inât içinde bir zerre!

Hayır! Değil insân, menşe'-i insân olan şu cihân bile
'azamet-i kâ'inâta nisbetle zerre olamaz!

Dünyâ nedir?

Bir güzer-geh-i fenâdır ki, bundan geçmedikçe
bâqiyât-ı sâlihâta zafer, müyesser olamaz.

Biz neyiz?